

ด้านบ้านฮวก พหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

พระสุนทรภักดีคุณ, รศ.(พิเศษ)

อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

๑. บทนำ

หากจะกล่าวถึงเมืองด่านชายแดนที่สำคัญของไทยในพื้นที่ภาคเหนือ ย่อมชวนให้นึกถึงเมืองอย่างเช่น เมืองแม่สวด จังหวัดตาก เมืองแม่สาย เมืองเชียงแสน และเมืองเชียงของ ในจังหวัดเชียงราย และเมืองห้วยโก๋น ของจังหวัดน่าน อย่างไรก็ตาม ชาวการจะยกฐานะ “ด้านบ้านฮวก” จากจุดผ่อนปรนเป็นจุดผ่านแดนถาวรในปี ๒๕๖๑ ได้ทำให้ด้านเล็กๆ ระหว่างไทย-ลาวในอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา เป็นพื้นที่ที่น่าสนใจของคนในพื้นที่มากขึ้น ขณะที่คนในพื้นที่อำเภอภูซางรวมถึงอำเภอเชียงคำ ทราบกันดีว่าด้านบ้านฮวก เป็นเส้นทางสัญจรของพี่น้องสองฝากฝั่งไทย-ลาว มานานหลายศตวรรษ ก่อนการเกิดขึ้นของชาติสมัยใหม่ ดังนั้นผู้คนสองฝากฝั่งไทย-ลาว ตั้งแต่พรมแดนจังหวัดเชียงราย ไปจนถึงจังหวัดน่านซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ไทยวน ม้ง ก่ามู จึงยังคงความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันอยู่และไปมาหาสู่กันเรื่อยมา โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐ เกิดสงครามกลางเมืองในลาวหรือชาวบ้านเรียกว่าสงครามอ้ายน้อย (ส่วนหนึ่งของสงครามเวียดนาม) ผู้คนฝั่งลาวอพยพลี้ภัยมาพึ่งพาอาศัยญาติพี่น้องฝั่งไทยเป็นจำนวนมาก ถัดมาในช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ นโยบาย “เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า” ทำให้ด้านบ้านฮวกมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจสร้างรายได้แก่คนในท้องถิ่นและเป็นประตูเชื่อมความสัมพันธ์ของคนทั้งสองฝากฝั่งอีกครั้ง กล่าวได้ว่า ด้านบ้านฮวกกลายเป็นพื้นที่เล็กๆ ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์หรือกว่าได้ว่าเป็น “พื้นที่พหุวัฒนธรรม” พื้นที่หนึ่ง

ในปี พ.ศ.๒๕๖๑ ด้านบ้านฮวกกำลังจะกลายเป็นจุดผ่านแดนถาวร ภายใต้นโยบายระดับภูมิภาค “ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” (AEC) พื้นที่ชายแดนเล็กๆ ที่แทบจะไม่มีใครรู้จักเช่น “ด้านบ้านฮวก” กำลังจะก้าวไปเสมอเหมือนเมืองแม่สวดหรือเมืองแม่สายในไม่ช้า อันจะนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่พื้นที่ชายแดนและพื้นที่พหุวัฒนธรรมแห่งนี้อย่างมากมายและอย่างน่าสนใจ

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงประสงค์ศึกษา “ด้านบ้านฮวก” ในฐานะพื้นที่ที่กำลังจะเผชิญความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาครั้งใหญ่ ซึ่งอาจจะนำการพัฒนาที่ฉาบฉวยหรือการพัฒนาที่ยั่งยืนมาสู่ผู้คนในพื้นที่ที่มีทั้งความหลากหลายทางชาติพันธุ์และความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างสองฝากฝั่งรัฐชาติ ทั้งนี้ในการศึกษาของบทความนี้จะใช้วิธีการศึกษาด้วยการทบทวนงานวิชาการและเอกสารที่เกี่ยวข้อง การลงพื้นที่สัมภาษณ์ในเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participant observation) และอภิปรายผลการศึกษาด้านแนวคิดทางมานุษยวิทยาว่าด้วย “พื้นที่

ชายแดน” (borderland) ที่จะมองพื้นที่ชายแดนอย่างมีมิติของสังคม วัฒนธรรม และประการสำคัญ คือการมองผ่านการกระทำ เสียงสะท้อน ความคิดเห็น และความรู้สึกหรือปฏิบัติการ (practice) ของผู้คนในพื้นที่ชายแดนแห่งนั้น

๒. การเกิดขึ้นของด่านบ้านฮวก

ชุมชนบ้านฮวกเป็นชุมชนชายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว ตั้งอยู่ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ห่างจากตัวเมืองเชียงคำประมาณ ๓๐ กิโลเมตร (ภูซางเคยเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอเชียงคำ ก่อนที่จะยกฐานะเป็นอำเภอในปี ๒๕๕๑) ทิศตะวันออกติดต่อกับเมืองคอบ แขวงไชยบุรี ประเทศลาว และด้วยความที่ชุมชนบ้านฮวกเป็นชุมชนชายแดน ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กับบริบทชายแดนไทย-ลาวนับตั้งแต่ช่วงสงครามเย็นจนถึงการเป็นส่วนหนึ่งของการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC)

ในอดีตพื้นที่ชุมชนบ้านฮวกเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเชียงคำ หัวเมืองสำคัญของล้านนาตะวันออกหรือเมืองน่านอันหมายถึงอาณาบริเวณระหว่างแม่น้ำโขงกับแม่น้ำกก ได้แก่เมืองคอบ เชียงฮ่อน เชียงลม (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของลาว) เมืองเชียงของ เมืองเทิง เชียงคำ เชียงม่วน เมืองเงิน เมืองบัว ท่าวังผาลงไปจนถึงเมืองน่าน อยู่ใน “เขตวัฒนธรรมไทลื้อ-ไทยวน” ที่หมายรวมถึงล้านนาตะวันตก (เชียงใหม่) เชียงตุง และสิบสองปันนา (แสง มาละแซม, ๒๕๔๔: ๑-๒) ผู้คนในเขตวัฒนธรรมไทลื้อ-ไทยวน ไปมาหาสู่ ติดต่อก้าขาย แต่งงาน และสร้างเครือข่ายกันอยู่เสมอ สอดคล้องกับข้อมูลของก้านนอนุศาสตร์ สุริยา ก้านนตำบลภูซาง (ควบตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านฮวกด้วย) ที่ให้ข้อมูลบ้านฮวกมีประวัติการตั้งชุมชนโดยสังเขปว่า บรรพบุรุษมาจากเมืองน่านช่วงประมาณปี ๒๔๔๕ จากนั้นมีคนมาจากเมืองน่านเมืองแพร่ เชียงราย ทอยยเข้ามาตั้งรกราก บางรายมาเป็นเขยเป็นสะใภ้

“ตามประวัติ คนแรกที่เข้ามาในบ้านฮวกคือ พ่อเฒ่านัด รินมา เป็นพรานป่า มาจากบ้านฮวกเมืองน่าน ที่เมืองน่านก็มีบ้านฮวก และที่นี้ก็มีป่าไม้ฮวก (ไม้รวก) บ้านนี้จึงชื่อว่า บ้านฮวก”

จนเมื่อมีการปักปันเขตแดนระหว่างไทย-ฝรั่งเศสเจ้าอาณานิคมลาวในช่วงรัชกาลที่ ๕ เกิดรัฐชาติสมัยใหม่เป็นประเทศไทย ประเทศลาว บ้านฮวกกลายเป็นชุมชนชายแดนไทย-ลาวที่ติดกับเมืองคอบ แขวงไชยบุรี มีช่องเขาที่ชาวบ้านเรียกว่า “กิวหก” เป็นเส้นทางเชื่อมกัน โดยนับตั้งเกิดรัฐชาติสมัยใหม่ผ่านเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ ๒ และสงครามเย็น กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ-ไทยวนข้ามแดนมายังประเทศไทยเป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่จะเข้ามาอยู่ตามเมืองชายแดนในภาคเหนือ เช่น แม่สาย เชียงแสน เติ้ง เชียงคำและน่าน เป็นต้น เหตุปัจจัยการอพยพเข้ามาคือ การค้าขาย การติดตามญาติพี่น้อง และการลี้ภัยสงคราม โดยเฉพาะช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐ เกิดสงครามกลางเมืองในลาวอันเป็น

ส่วนหนึ่งของสงครามเวียดนาม พบว่าชาวไทลื้อ-ไทยวนจากแขวงไชยบุรี ประเทศลาว รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและเมี่ยน หนีภัยคอมมิวนิสต์เข้ามาอยู่เมืองชายแดนของประเทศไทย หลายคนมาอาศัยอยู่กับญาติ บางคนขอร้องทางการไทยอนุญาตให้อยู่ชั่วคราวจนกว่าสงครามสงบ หรือบางคนที่ไม่ถูกทางการไทยจับได้ก็ตั้งรกรากอยู่อย่างถาวร (ณกานต์ อนุกุลวรรธกะ, ๒๕๕๔ : ๓๒-๓๓) ช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐ ถึงทศวรรษ ๒๕๒๐ พื้นที่เชียงคำได้กลายเป็นพื้นที่ที่รัฐไทยให้ความสำคัญกับการป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ ชุมชนบ้านฮวกถูกจัดตั้งเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.)

อย่างไรก็ตาม พื้นที่ที่รัฐไทยของชุมชนบ้านฮวกได้ทำให้พี่น้องสองฝักฝั่งขาดการติดต่อกันไปเพียงชั่วคราว หลังสงครามกลางเมืองในลาวสิ้นสุดลงในปี ๒๕๑๘ ชาวบ้านสองฝักฝั่งกลับมาติดต่อกันอีกครั้ง จนเกิดเป็น “ด่านบ้านฮวก” ในที่สุด

กำนันอนุศาสตร์ สุริยา ได้เล่าถึงกำเนิดด่านบ้านฮวกว่า

“เหตุผลที่มีด่านบ้านฮวก เกิดจากชาวบ้านไปหาของป่า ไปเจอโรงเลื่อยร้าง เมื่อตอนที่ลาวปิดประเทศ (นับจากปี ๒๕๑๘) ซึ่งตอนนั้นก็คือที่ทำการด่าน ชาวบ้านไปเก็บเศษเหล็กที่โรงเลื่อยมาขาย ชาวบ้านทางลาวรู้ว่ามีคนไทยก็เข้ามาติดต่อ แลกเปลี่ยนสินค้า”

ชาวบ้านทั้ง ๒ ฝั่งจึงได้ติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากันอย่างไม่เป็นทางการ พ่อค้าลาว^๑ บอกว่า “เมื่อก่อนคนฝั่งลาวหาข้าวโพดมาแลกเปลี่ยนกับคนไทย คนม้งก็เข้ามาหาญาติ มากอดกันร้องไห้” จนปี ๒๕๓๒ นโยบายเปลี่ยนสนาอมรบให้เป็นสนาอมการค้า ทำให้ประเทศลาวเปิดประเทศ และปี ๒๕๓๕ ด่านบ้านฮวกมีฐานะเป็นด่านประเพณี จากนั้นยกฐานะเป็นจุดผ่อนปรนระหว่างเมืองคอบกับจังหวัดพะเยา และมีแผนการเปิดเป็นจุดผ่านแดนสากลภายในปี ๒๕๖๐ ก่อนที่แผนการได้ถูกเลื่อนไปเปิดในปี ๒๕๖๑ เหตุเนื่องจากการก่อสร้างอาคารที่ทำการด่านยังไม่แล้วเสร็จตามกำหนด

บริบททางประวัติศาสตร์ข้างต้นทำให้พื้นที่ชายแดนอย่างชุมชนบ้านฮวกกลายเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจ โดยเฉพาะภาพของการที่ผู้คนไทลื้อ-ไทยวน ม้ง และเมี่ยน ได้เดินทางไปมาหาสู่ แต่งงานข้ามฝั่ง ติดตามญาติพี่น้อง และการค้าขายมายาวนับศตวรรษ จึงอาจเรียกได้ว่าด่านบ้านฮวกแห่งนี้ได้กลายเป็น “พื้นที่แห่งความหลากหลายทางชาติพันธุ์” ที่เต็มไปด้วยสีสันของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม อาทิเช่น ตลาดนัดชายแดนบ้านฮวก โครงการจัดประชุมระหว่างเมืองคอบกับอำเภอภูซาง เพื่อความมั่นคง ป้องกันยาเสพติด การค้ามนุษย์ และการร่วมมือทางการค้า และการท่องเที่ยวระหว่างเมือง และกิจกรรมใหญ่ดังเช่น กิจกรรมตักบาตรสองแผ่นดินมีการเชิญเจ้าเมืองคอบมาร่วมงาน รวมทั้งชาวบ้านทั้ง ๒ ฝั่งเข้าร่วมงานมากมาย

^๑ พ่อค้าลาวซึ่งเข้ามาคุยกับกำนันอนุศาสตร์ สุริยา ในเวลาเดียวกันกับผู้เก็บข้อมูลจากกำนัน จึงได้รับฟังเรื่องเล่าของท่าน

๓. ตำบลบ้านฮวก: พื้นที่พหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

หลังจากการกลายเป็นตำบลบ้านฮวก พื้นที่ชายแดนเล็กๆ แห่งนี้ก็มีความสำคัญขึ้นเป็นลำดับ เริ่มจากการเป็นด่านประเพณี ต่อมาเป็นจุดผ่อนปรน และกำลังจะเป็นด่านถาวรในไม่ช้า ตลอดระยะเวลาที่ตำบลบ้านฮวกเป็นจุดผ่อนปรน แม้จะเป็นตลาดชายแดนระดับท้องถิ่น แต่ก็เต็มไปด้วยชีวิตชีวา ที่ก่อตัวจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็น “พื้นที่พหุวัฒนธรรม” ทั้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และระหว่างดินแดนสองฟากฝั่งประเทศ อย่างไรก็ตาม ความท้าทายอันน่าสนใจที่กำลังจะเกิดขึ้นในไม่ช้า คือ การกลายเป็นด่านถาวรจะส่งผลอย่างไรต่อพื้นที่พหุวัฒนธรรมพื้นที่นี้

๑. ชายแดนบ้านฮวก ชายแดนที่มีชีวิตชีวา

หลังจากมีการเปิดจุดผ่านแดนบ้านฮวกในปี ๒๕๓๕ ในปี ๒๕๕๘ จังหวัดพะเยาและแขวงไชยบุรี ได้ทำการบันทึกการประชุมคณะกรรมการร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยตามแนวชายแดนไทย-ลาว ว่า ทุกวันที่ ๑๐ และ ๓๐ ของทุกเดือน จะมีการเปิดตลาดนัดชายแดนเพื่อเป็นการสนับสนุนการค้าชายแดน^๒ ประชาชนทั้งสองฝั่งจะมาค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน พ่อค้าแม่ค้าฝั่งไทยมักนำเครื่องอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันไปขาย ขณะที่คนจากฝั่งลาวจะขายของป่า เช่น น้ำผึ้งป่า เคี้ยวสัตว์ วูลิง อวัยวะสืบพันธุ์เสือ บ้าง (สัตว์ประเภทค่างคาว) หรือสินค้าการเกษตรที่ฝั่งไทยหายาก เช่น มะแขว่น (ลูกกระมด) แม้อะไหล่หลายรายเป็นเกลือเมืองคอบ มักจะเข้ามาพักอยู่กับญาติพี่น้องหนึ่งคืนก่อนที่จะมีตลาดนัดในวันรุ่งขึ้น และยังมีพื้นที่ของตลาดด้านทิศเหนือที่จะเป็นพื้นที่สินค้าของชาวม้ง เช่น ผ้าม้ง อาหารม้ง หรือแผ่นเพลงม้ง

รูปที่ ๑ บรรยากาศตลาดชายแดนบ้านฮวก

^๒ บ้านฮวก.[ออนไลน์],(แหล่งที่มา) : www.hotsia.com/phayao/homestay-banhok-market [๑๘ เมษายน]

รูปที่ ๒ สินค้าหายากจากป่าที่ส่วนใหญ่มาจากฝั่งลาว

รูปที่ ๓ สินค้าตามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นสีสันทันอย่างหนึ่งของตลาดตำบลบ้านฮวก

นอกจากความมีชีวิตชีวาด้านเศรษฐกิจ ตำบลบ้านฮวก ยังมีมิติของสังคมวัฒนธรรมระหว่างคนสองฟากฝั่งทั้งในระดับชาวบ้านและเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่น ดังปรากฏในงานสำคัญ คือ งานตักบาตรสองแผ่นดิน ในวันที่ ๑๐ ธันวาคมของทุกปี หรืองานฉลองพระธาตุปลวกของเมืองคอบ แขวงไชยบุรี ที่มีทั้งนายอำเภอและผู้นำชุมชนฝั่งไทยจะมาร่วมงานกับชาวเมืองคอบด้วย อันเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนสองฝั่งให้แน่นแฟ้น ย้ำภาพความเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรมอันมีเสน่ห์ไม่น้อย

รูปที่ ๔ ประเพณีตักบาตรสองแผ่นดินไทยลาว

ที่มา: สารสนเทศออนไลน์ <https://th.readme.me/p/2250>

๒. ชุมชนบ้านฮวกกับการการพัฒนาในระดับภูมิภาค: ข้อดีและข้อเสีย โอกาสและความเสี่ยง

“...การค้าระหว่างไทยกับลาวที่มีมูลค่าไม่น้อยกว่า ๓๐ ล้านบาทต่อปี คนฝั่งลาวข้ามมาวันละ ร้อยราย ในวันที่มีตลาดชายแดนก็ข้ามมาเป็นพันคน ส่วนฤดูฝนข้ามมาเฉลี่ยวันละ 20-40 คน...ตอนนี้ การค้าชายแดน มีพ่อค้าแม่ค้าเกือบ ๑๐๐ ราย เป็นคนบ้านฮวก ๕๐ ราย ค้าขายจำพวกพืชไร่ วัสดุ ก่อสร้าง ขายพืชไร่เราได้เปรียบ”

คำกล่าวของกำนันอนุศาสตร์ สุริยะ
ที่ย้ำว่าการค้าชายแดนตำบลบ้านฮวก
นับวันยังมีความสำคัญขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ตำบลบ้านฮวกที่มีชีวิตชีวาในแบบท้องถิ่นกำลังจะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงครั้งใหม่และยิ่งใหญ่ ภายใต้การพัฒนาในระดับภูมิภาคนาม “ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” (AEC) ซึ่งในมุมมองของรัฐทั้ง ประเทศไทยและรัฐลาวย่อมนำเสนอในภาพการพัฒนาประเทศที่เติบโตขึ้น โดยเฉพาะมิติทางเศรษฐกิจที่จะทำให้เกิดรายได้สู่ประเทศมากขึ้น ทว่าในมุมมองของผู้คนในพื้นที่หรือชาวบ้านฮวก รวมไปถึงชาวเชียงค้ามองการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เป็นเช่นไรย่อมเป็นประเด็นที่น่าสนใจ

เสียงจากตัวแทนเจ้าของพื้นที่ตำบลบ้านฮวกดังเช่นกำนัน อนุศาสตร์ สุริยะ พูดถึงการเปิดด่านถาวร เพื่อรองรับการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนว่า

“ถ้าเปิดด่านสากล ต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับนานาชาติ มุมมองของพวกเราคนชายแดนคือ ให้แก้ไขพิธีการด่าน กฎระเบียบ กฎหมายชายแดน เช่น จะค้าขายวัวก็ไม่ต้องไปเชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่นมาก ไม่ต้องไปปศุสัตว์อำเภอ ไปอำเภอ มันเยอะไป ไม่ทันต่อเหตุการณ์ ค้าขายไม่ทันเขา...ไม่อยากจะให้บริษัทยักษ์ใหญ่นายทุนมาครอบงำ เอาเปรียบชาวบ้าน เช่น หลอกเอาเงินมัดจำ ต้องมีกฎหมายคุ้มครองชาวบ้าน และจัดการให้เด็ดขาด”

และกับคำถาม ถ้าเปิดด่านถาวรจะมีผลอย่างไรกับวิถีชีวิตชาวบ้านก้านันตอบว่า

“จะมีผลกับบางราย แต่ทุกคนก็ปรับตัวตามสถานการณ์ ฐานะทางเศรษฐกิจอาจจะดีขึ้นตามสถานการณ์ คนที่เคยไปไร่ไปสวน ก็อาจจะหันมาค้าขาย อาจมีการแต่งงานเข้ามาชุมชนเยอะขึ้น... สิ่งที่ควบคุมไม่ได้คือเรื่อง การค้ามนุษย์ ชายแดนมันติดต่อกัน ไม่มีน้ำกั้น”

“เรื่องยาเสพติดก็อาจจะเกิดขึ้นจากคนที่เข้ามาจากที่อื่น อาจเกิดปัญหาค้ามนุษย์ ทางรัฐจะต้องมีหน่วยงานตรงนี้...ทรัพยากร เช่น ไม้ประดู่ ไม้กฤษณา สัตว์ป่าคนฝั่งลาวอาจเข้ามาลักลอบเอา ต้องมีกฎหมาย มีข้อตกลง”

ก้านันสรุปประเด็นการพัฒนาที่ชาวบ้านชุมชนบ้านฮวกว่า

“ชาวบ้านชอบการเปิดอาเซียน ถ้าภาครัฐ นายทุน ไม่มาเอาเปรียบ หรือเปิดแล้วมีเงื่อนไขให้ประโยชน์นายทุนอย่างเดียว...ถ้าเปิดอาเซียน เราได้เปรียบทางฝั่งลาวหลายด้าน แม้เราจะซื้อผลิตภัณฑ์ของเขา แต่สุดท้ายคนฝั่งโน้นก็เอาเงินมาซื้อเครื่องใช้อุปโภคบริโภคบ้านเรา...แต่ถ้าพิธีการด่าน ขึ้นตอนมากเกินไป ทำให้ช้า เสียประโยชน์...อีกอย่างคนนอกจะเข้ามาในชุมชนเยอะขึ้น จะต้องมาใช้กฎระเบียบของชุมชนเป็นหลัก”

“การพัฒนา หรือเปิด AEC ถ้ารัฐไปเปลี่ยนระเบียบพิธีการด่านจะเป็นประโยชน์กับชาวบ้านอย่างแท้จริง ถ้าระบบอย่างเดิม มันก็เอื้อแต่นายทุน เปิดไม่เปิดก็ไม่ต่างกัน...และคน รถ จะเข้าเยอะขึ้น ถ้าไม่มีกฎ ชาวบ้านก็เดือดร้อน...ส่วนคนทางเมืองคอย มองการเปิด AEC ว่าถ้ามีระเบียบ ขึ้นตอนเยอะเขาก็ไม่ชอบเหมือนกัน อีกอย่างคนฝั่งลาวชอบสินค้าฝั่งเรา เราจึงได้เปรียบ”

ขณะที่มุมมองนักพัฒนาเอกชน “ครูช้าง” หรือนายสุริยา วุฒิสริยวงษ์ หัวหน้าองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา องค์กรพัฒนาเองคนที่ทำงานในพื้นที่อำเภอเชียงคำ ภูซาง และจุน มาร่วม ๒๐ ปี ได้ให้ความเห็นต่อการพัฒนาและนโยบายการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ว่าจะมีผลกระทบต่อคนในพื้นที่แถบนี้ว่า มีทั้งข้อดีและข้อเสีย

“ข้อดีคือ การเดินทางราบรื่น กฎเกณฑ์ที่เคยเข้มงวดก็ผ่อนคลายเป็น...เดี๋ยวนี้ กลุ่มที่ถือบัตรหัวเลข ๖ หรือบัตรเลข ๐ (ชนกลุ่มน้อยที่รัฐไทยอนุญาตให้อาศัยอยู่ในรัฐไทย) สามารถข้ามไปฝั่งลาวได้แล้ว ถ้ามีญาติมารับรอง...คนเดินทางสะดวก เศรษฐกิจก็ดีขึ้นไปด้วย”

“แต่ข้อเสียคือ ถ้าสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานไม่พร้อม การขนส่งพวกเครื่องยนต์หนักทำให้ถนนพัง...การค้าขาย นายทุน อาจได้ประโยชน์ฝ่ายเดียว เช่น เรื่องเกษตร ชาวบ้านไม่มีการประกันราคาผลผลิต นายทุนมีอำนาจเรื่องราคา...สินค้าจากจีนต้นทุนต่ำ เข้ามาตีตลาดบ้านเรา...สินค้าผิดกฎหมาย อาจเพิ่มขึ้น ขนาดเปิดด่านชั่วคราวก็ยังมีเล็ดลอดเข้ามา เพราะฝั่งเราเข้มงวด แต่ฝั่งลาวไม่เข้มงวด”

นอกจากนี้ครูช่างให้ความเห็นในประเด็นนี้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ทั้งสองฝั่งภายใต้การพัฒนาที่ว่า “กลุ่มคนที่เป็นเครือข่ายจะแน่นแฟ้นขึ้น ส่วนกลุ่มไม่ใช่ญาติ ก็จะช่วยขายเสร็จ...จะมีการร่วมงานทางวัฒนธรรม กิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์กันมากขึ้น” และสุดท้ายครูช่างกล่าวเป็นเชิงแนะนำต่อการปรับตัวกับการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนว่า “คนที่อยู่ชายแดนต้องมีความรู้เรื่องเกษตรถึงจะอยู่รอดได้” ข้อเสนอแนะนี้สอดคล้องกับความเห็นของนายอ้าย โนวุฒิ ชาวเชียงคำที่มีญาติพี่น้องอยู่เมืองคอบและเคยเป็นพ่อค้าขายระหว่างสองฝั่ง มองว่า การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน จะทำให้คนที่มีญาติพี่น้องฝั่งลาวอย่างตนสามารถเครือข่ายญาติพี่น้องในการค้าขายเรื่องเกษตร ส่วนประเด็นเรื่องแรงงาน พื้นที่เชียงคำและภูซางจะได้ประโยชน์ เพราะแรงงานแถบนี้ไม่เพียงพอ นายอ้ายบอกว่า “๕ ปีข้างหน้า ในไทย คนเกี่ยวข้าว ปลูกนา จะไม่มีแล้ว” และเรื่องอาชญากรรมก็ดี ไม่น่าจะมีปัญหาเพราะคนแถบนี้ทั้ง ๒ ฝั่งเป็นญาติพี่น้องกัน

นอกจากนี้ นายอ้ายได้พูดถึงพี่น้องที่เมืองคอบฝั่งลาว พวกเขาต่างก็มีความเห็นต่อการเปิดประชาคมอาเซียนว่า

“พี่น้องทางโน้นบอกว่า ความเป็นอยู่ดีขึ้น ธนากรรมให้กู้แล้ว แต่รัฐเก็บภาษีเยอะ พวกเขาพูดเรื่องอาเซียนก่อนเราว่า มันจะดี เดินทางง่าย สะดวก ค่าใช้จ่ายถูกลง ถ้าเปิด (ด่านถาวร) ค่าบริการที่ด่านก็อาจจะระบบเดียวกับเรา ไม่เก็บเยอะ อย่างเช่น วันหยุดตอนนี้ทางลาวเก็บ ๒ เท่า...ทางการทำถนน ถนนสูงกว่าพื้นบ้าน เห็นว่าจะลาดยางปีหน้า”

กระนั้นก็ดี นายอุดมพงษ์ ฐานะกุล ผู้นำชุมชนบ้านแวน อำเภอเชียงคำกลับมาลองมองผลของการเปิดด่านถาวรอีกมุมมองว่า “มันจะเสร็จ ปรึกษาแต่เฉพาะสินค้า แต่คนมันจะเก็บภาษีมากขึ้น ระเบียบมันจะเยอะขึ้น สินค้าจากจีน จากลาว ก็ถูกกว่า เราอาจจะเสียเปรียบ”

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความเห็นบางส่วนของชาวภูซาง-เชียงคำ ทั้งผู้นำท้องที่ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และนักพัฒนาเอกชน ที่มีต่อการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและการยกฐานะด้านบ้านฮวกเป็นด่านถาวรนั้น ต่างให้มุมมองที่มีทั้งข้อดีและข้อเสีย โอกาสและความเสี่ยง อาทิเช่น ข้อดี คือ การเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจแก่คนในพื้นที่ ส่วนข้อเสียคือ อาจเกิดทุ้มตลาดของนายทุน ทำให้คนในพื้นที่เสียประโยชน์ หรือการที่รัฐมีการเข้มงวดเรื่องกฎระเบียบมากเกินไปก็อาจทำให้คนในพื้นที่เสียโอกาสทางเศรษฐกิจไป เป็นต้น

๔. อภิปรายและสรุปผล: พื้นที่ชายแดน ยิ่งหลากหลาย ยิ่งยั่งยืน

บทความนี้ได้เสนอภาพพื้นที่ชายแดนเล็กๆ ดังเช่นด้านบ้านฮวกซึ่งกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านอันสำคัญ จากชายแดนระดับท้องถิ่นจะกลายเป็นพื้นที่ระดับภูมิภาคในไม่ช้า จากพื้นที่ที่มีลักษณะ

พหุวัฒนธรรมที่เอื้อต่อเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นสองฟากฝั่ง กำลังจะเปลี่ยนแปลงอย่างน่าสนใจและตั้งคำถามว่าจะยังคงเสน่ห์ของความหลากหลายหรือเป็นพหุวัฒนธรรมเช่นเดิมได้หรือไม่

ในแนวคิดทางสังคมศาสตร์ “พื้นที่ชายแดน” (borderland) มีความเกี่ยวข้องกับคำว่า “เขตแดน” (frontier) และ “พรมแดน” (border) โดย “เขตแดน” จะหมายถึงพื้นที่ที่กว้างเปล่า เพื่อเป็นเส้นแบ่งระหว่างรัฐ เช่น เมืองเชียงแสนในสมัยรัฐจาวีต มักถูกทำให้เป็น “เขตแดน” ระหว่างรัฐล้านนากับรัฐเชียงตุง ในขณะที่คำว่า “พรมแดน” (border) หมายถึงเส้นแบ่งระหว่างรัฐชาติสมัยใหม่ ที่ต้องมีการยืนยันทางแผนที่และการปักปันเขตแดนชัดเจน^๓ เมื่อพิจารณาในบริบทการเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ของรัฐไทยในอดีต เส้น “พรมแดน” ไม่ได้ขีดตามลักษณะ “เขตแดน” เสมอไป ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่การขีดเส้นพรมแดนผ่านกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทำให้ “พื้นที่ชายแดน” กลายเป็นประเด็นความสัมพันธ์ระหว่าง “รัฐ” กับ “กลุ่มชาติพันธุ์” ขึ้นมา ที่ศึกษาบริเวณพื้นที่ชายแดนบริเวณแม่น้ำโขงตอนบนของรัฐไทยมอง “พื้นที่ชายแดน” ว่าเป็นพื้นที่ของการปรับเปลี่ยนจุดเผชิญหน้าระหว่างคนกลุ่มต่างๆ และเป็นพื้นที่ของการสร้างและนำเสนอตัวตนในรูปแบบอันหลากหลาย^๔

เมื่อพิจารณาใช้แนวคิดว่าด้วย “พื้นที่ชายแดน” ดังกล่าวเป็นกรอบในการมองปรากฏการณ์ของพื้นที่ด่านบ้านฮวกจะเห็นว่า พื้นที่ชายแดนแห่งนี้มีลักษณะที่หลากหลายด้วยผู้คนและกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมอยู่ไม่น้อย นับจากการเป็นส่วนหนึ่งของเขตวัฒนธรรมไทลื้อ-ไทยวน และมีกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เมี่ยน กัมพู และลาว เข้ามาแต่งเติมให้หลากหลาย รวมทั้งการเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่สำคัญของคนท้องถิ่นสองฟากฝั่ง อย่างไรก็ตาม การที่ด่านบ้านฮวกกำลังจะกลายเป็นด่านถาวรในปี ๒๕๖๑ นี้ ซึ่งมีนัยยะของการพัฒนา การทำให้พลเมืองมีความอยู่ดีกินดี แต่สิ่งที่อาจจะเกิดประการหนึ่งคือ รัฐ (รวมถึงนายทุนระดับชาติและระดับข้ามชาติ) จะเข้าทำให้ความหลากหลายลดลงหรือหายไป เพราะในมุมมองของรัฐ พื้นที่ชายแดนคือที่ซึ่งกระบวนการรวมศูนย์อำนาจของรัฐชาติ^๕

^๓ พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. “พัฒนาการของการเกิด “พื้นที่ภาคเหนือและพื้นที่ชายแดนในภาคเหนือ” ของรัฐไทยสมัยใหม่ : มิติทางชาติพันธุ์บนเศรษฐศาสตร์การเมืองและภูมิรัฐศาสตร์ของรัฐอาณานิคมแห่งสยาม จากอดีตจนถึงปัจจุบัน” ใน *รัฐชาติและชาติพันธุ์ ศตวรรษ สติยพิยศิริ* (บก.). (เชียงใหม่: สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑๐ จังหวัดเชียงใหม่ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕๗-๑๘๓.*

^๔ ยศ สันตสมบัติ. “บทนำ ชายแดนและพรมแดน: มิติเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์”, ใน *ชนชายแดนกับการก้าวข้ามพรมแดน* ยศ สันตสมบัติ (บก.). (เชียงใหม่ : ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า ๓๒.*

^๕ ยศ สันตสมบัติ. “บทนำ ชายแดนและพรมแดน: มิติเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์”, ใน *ชนชายแดนกับการก้าวข้ามพรมแดน* ยศ สันตสมบัติ (บก.), หน้า ๓๒.*

ด้วยเหตุจากเสียงสะท้อนของเจ้าของพื้นที่ด้านบ้านฮวกแห่งนี้จึงมีความกังวลในเรื่องการที่รัฐและนายทุนใหญ่เข้ามาทำลายความหลากหลายหรือความเป็นพหุวัฒนธรรมอันเป็นต้นทุนสำคัญของพวกเขา โดยเฉพาะการมีกฎระเบียบต่างๆ มากขึ้น เช่น การเก็บภาษี ระบบการจัดทำเอกสารอย่างเอื้อต่อคนในพื้นที่ หรือการที่นายทุนระดับชาติและระดับข้ามชาติเข้ามาครอบงำผลประโยชน์ที่ไม่คำนึงถึงคนในพื้นที่ ดังกรณีตัวอย่างการเปิดด่านที่เชียงของเมื่อปี ๒๕๕๖ ก็นับเป็นบทเรียนและตัวอย่างที่ดีซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเอื้อประโยชน์แก่นายทุนระดับชาติและข้ามชาติฝ่ายเดียวโดยไม่เหลียวแลเจ้าของพื้นที่เลย

ดังนั้น บทความนี้ให้ข้อเสนอในเชิงวิชาการว่า พื้นที่ชายแดนเล็กๆ ณ ด้านบ้านฮวกแห่งนี้จะได้รับการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริงได้นั้น จะต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งความหลากหลายมีลักษณะเป็นพหุวัฒนธรรมอย่างที่เป็นอยู่เช่นนี้ และไม่ถูกรัฐและนายทุนเข้ามาทำลายความหลากหลายนั้นลงหายไปจากภาพการอ้างถึงการพัฒนาในระดับชาติหรือภูมิภาคอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงพลเมืองเจ้าของพื้นที่เลย

เอกสารอ้างอิง

ณกานต์ อนุกุลวรรธกะ. เชียงคำ: เมืองแห่งไทลื้อ” ภายใต้กระแสท้องถิ่นนิยม” ใน **หมุดหมาย**

ประวัติศาสตร์ล้านนา ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น และ ภูเดช แสนสา (บก.). ลำปาง : กลุ่มนักศึกษาเก่า สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖.

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. “พัฒนาการของการเกิด “พื้นที่ภาคเหนือและพื้นที่ชายแดนในภาคเหนือ” ของรัฐไทยสมัยใหม่ : มิติทางชาติพันธุ์บนเศรษฐศาสตร์การเมืองและภูมิรัฐศาสตร์ของรัฐอาณานิคมแห่งสยาม จากอดีตจนถึงปัจจุบัน” ใน **รัฐชาติและชาติพันธุ์** ศตวรรษ สติถย์ เพียรศิริ (บก.). เชียงใหม่: สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑๐ จังหวัดเชียงใหม่ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, ๒๕๕๔.

ยศ สันตสมบัติ. “บทนำ ชายแดนและพรมแดน: มิติเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์”, ใน **ชนชายแดนกับการก้าวข้ามพรมแดน** ยศ สันตสมบัติ (บก.). เชียงใหม่ : ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕.

แสง มาละแซม. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: คนยองย้ายแผ่นดิน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๔.

สัมภาษณ์ สุริยาวัธ สร้อยสวิง หัวหน้าองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา บ้านฝายกวาง ตำบลฝายกวาง
อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

สัมภาษณ์ อนุศาสตร์ สุริยา กำนันตำบลภูซาง และผู้ใหญ่บ้านบ้านฮวก ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัด
พะเยา

สัมภาษณ์ อ้าย โนวุฒิ บ้านสบแวน ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

สัมภาษณ์ อุดมพงษ์ ฐานะกุล ผู้นำชุมชนบ้านสบแวน ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

บ้านฮวก.[ออนไลน์],(แหล่งที่มา) : www.hotsia.com/phayao/homestay-baanhok-market [๑๘
เมษายน]

